

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI

2026/2

+998335668868

www.innoworld.net

Google Scholar

zenodo

2026

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI

3-JILD 2-SON

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI
TO'PLAMI

3 - JILD, 2 - SON
2026

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

Viloyat yengil sanoat korxonalarida ro'y berishi mumkin bo'lgan baxtsiz xodisalar taxlili

Dehqonov Oyatillo

Andijon davlat texnika instituti "Mexanika va kimyo muhandisligi" fakulteti

Mehnat muxofazasi va texnika xavfsizligi yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Kalit so'zlar: Yengil sanoat. Ishchi xavfsizligi. Yong'in xavfi. Favqulodda vaziyat. Bangladesh yong'ini. Triangle Shirtwaist Factory. Kasaba uyushmalari. Mehnat qonunchiligi. Evakuatsiya rejasi. Ishchi huquqlari

Anatatsiya. Bangladeshdagi va 1911-yilda New Yorkdagi Triangle Shirtwaist Factory fabrikasidagi yong'inlar shuni ko'rsatadiki, ish joyidagi xavfsizlik qoidalariga rioya qilmaslik va texnik jihozlarning eskirishi natijasida ko'plab xodimlar halok bo'ladi. Qulflangan zinapoyalar, yetarli evakuatsiya yo'llarining mavjud emasligi va xavfsizlik signalizatsiyasining yo'qligi qurbonlar sonini sezilarli darajada oshirgan. Bu hodisalar shuningdek ishchilar huquqlari, kasaba uyushmalari va milliy mehnat qonunchiligini rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi. Xorijiy tajribalar, xususan Bangladesh tajribasi, xodimlarni o'qitish, xavfsizlik inspeksiyalari va xalqaro standartlarga rioya qilishning naqadar muhimligini isbotlaydi.

KIRISH. Yong'in sodir bo'lgan joyda minglab Bangladesh tikuvchilik sanoati ishchilari norozilik namoyishlari o'tkazib, ish joylarida xavfsizlikni yaxshilashni talab qildilar. Noroziliklar uch kun davom etdi va yirik avtomobil yo'llaridan biri to'sib qo'yildi. Qurbonlar xotirasiga hurmat bajo keltirish maqsadida 200 ta fabrika faoliyatini vaqtincha to'xtatdi. Biroq norozilik namoyishlari davomida tosh otish va transport vositalariga zarar yetkazish holatlari kuzatilgani sababli, fabrika egalari ichki jihoz va uskunalarni himoya qilishga majbur bo'ldilar. Bangladesh Tikuvchilik Mahsulotlari Ishlab Chiqaruvchilari va Eksportchilari Assotsiatsiyasi (BGMEA) xavfsizlik va mehnat standartlariga rioya qilmagani uchun 850 ta fabrikani o'z a'zolidan chiqarish rejasini e'lon qildi. Shu bilan birga, AQSh Vakillar palatasining ayrim a'zolari AQSh Savdo vakolatxonasi (USTR)ni Bangladeshning Umumlashtirilgan Preferensiyalar Tizimi (GSP) doirasidagi imtiyozlardan foydalanish talablarga muvofiqligini qayta ko'rib chiqishga chaqirdilar. 2013-yil noyabr oyida Bangladesh tikuvchilik sanoatida yong'in va bino xavfsizligini ta'minlash bo'yicha uchta tashkilot — Bangladeshda Yong'in va Binolar Xavfsizligi bo'yicha Accord, Bangladesh Ishchilar Xavfsizligi Alyansi hamda Tikuvchilik Sektorida Yong'in Xavfsizligi va Tuzilmaviy Mustahkamlik bo'yicha Milliy Uch Tomonlama Harakatlar Rejasi (NTPA) — ish joylarida yagona yangi xavfsizlik standartlarini joriy etish masalasini ko'rib chiqishga kelishib oldilar. Yangi standartlarga muvofiq, fabrika inspektorlarini tayyorlash kuchaytiriladi. Tekshiruvlar kamida besh yillik ish tajribasiga ega bo'lgan ikki nafar mutaxassis tomonidan amalga oshiriladi, ularning umumiy tajribasi esa kamida yigirma yilni tashkil etishi lozim. Shuningdek, evakuatsiya chiqish yo'llari orasidagi masofa qat'iy me'yorlanadi, binodan turli tomonlarga chiqish

imkoniyatlari yaratiladi va har bir qavatda joylashtiriladigan uskunalar soniga cheklovlar qo'yiladi. Fabrika va ishchilar farovonligini oshirish maqsadida Wal-Mart va Gap Inc. tashabbusi bilan 24 dan ortiq AQSh kompaniyalari maxsus kelishuvni imzoladilar. Ushbu kelishuvga ko'ra, kompaniyalar fabrika tekshiruvlari va modernizatsiya ishlari uchun mablag' ajratish hamda Bangladeshdagi 600 ta tikuvchilik fabrikasida xavfsizlik inspeksiyalarini shaxsan nazorat qilish majburiyatini oldilar. Bundan tashqari, 100 dan ortiq Yevropa brendlari Bangladesh fabrikalari bilan tuzilgan shartnomalarni saqlab qolish hamda ikki yil davomida modernizatsiya va texnik xizmat xarajatlarining bir qismini qoplashga rozi bo'ldilar. Ular taxminan 1 600 ta tikuvchilik fabrikasida tekshiruv jarayonlarini nazorat qiladilar. Bangladesh hukumati esa qo'shimcha ravishda 1 200 ta fabrikani tekshiruvdan o'tkazish majburiyatini oldi. Natijada, yaqin kelajakda mamlakatdagi 5 000 ga yaqin tikuvchilik fabrikalarining yarmidan ko'pi yangi xavfsizlik me'yorlari asosida tekshirilib chiqilishi rejalashtirilmoqda. 2013-yil 8-may kuni Dakka shahrida joylashgan yana bir tikuvchilik fabrikasida yong'in sodir bo'lib, kamida yetti nafar ishchi halok bo'ldi. 2013-yil 24-aprel kuni esa Savar tumanida joylashgan sakkiz qavatli Rana Plaza binosi qulab tushdi. Ushbu binoda bir nechta tikuvchilik korxonalari, bank va turar joylar joylashgan bo'lib, hodisa oqibatida 1 100 dan ortiq ishchi vafot etdi va 2 000 nafardan ortiq kishi jarohat oldi. Falokatdan bir necha kun oldin binoning tashqi devorlaridan birida katta yoriq aniqlangani sababli bino bo'shatilgan edi. Hodisadan so'ng, bino egasi qurilish jarayonida yetarli xavfsizlik ruxsatnomalariga ega bo'lmagani uchun hibsga olindi, tikuvchilik fabrikalari rahbarlari esa ishchilarni xavfli muhitda ishlashga majbur qilgani sababli javobgarlikka tortildi.

ASOSIY QISIM. Sanoat korxonalarining jadal rivojlanishi bilan bir qatorda, ishlab chiqarish jarayonlaridayuzaga kelayotgan xavf-xatarlar soni ham ortib bormoqda. Ishlab chiqarishda baxtsiz hodisalarsodir bo'lishi nafaqat inson salomatligi, balki korxonaning iqtisodiy holatiga ham salbiy ta'sirko'rsatadi. Xalqaro me'yorlar va milliy qonunchilik mehnat muhofazasini ta'minlash va texnikaxavfsizligini mustahkamlashga alohida e'tibor qaratadi. Shunga qaramay, har yili sanoatkorxonalarida o'nlab, ba'zan yuzlab baxtsiz hodisalar qayd etilmoqda. Bu holat mazkurmuammoni chuqur o'rganish, asosiy sabablarni aniqlash va samarali profilaktik choralarni ishlabchiqishni talab etadi. Ushbu maqolada ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar statistikasi, ularning sabablari, eng ko'pchayraydigan xavf zonalari hamda oldini olish imkoniyatlari o'rganiladi. Shuningdek, ilg'ortexnologiyalarni joriy etish, xavfsizlik madaniyatini shakllantirish va tizimli nazorat mexanizmlarining ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari ishlab chiqarish xavfsizligini oshirish va inson hayotini asrashga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi. Maqola, amaliy jihatdan mehnat muhofazasi sohasidagi islohotlarga ilmiy asos bo'lib xizmatqiladi. Adabiyotlar tahlili: Sanoat xavfsizligi va mehnat muhofazasi bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar, sohaga oid adabiyotlar, qonunchilik hujjatlari va

statistika ma'lumotlari ishlabchiqarishdagi xavf-xatarlarni aniqlashda muhim manba hisoblanadi. Triangle Shirtwaist fabrikasidagi yong'in 1911-yil 25-mart, shanba kuni Nyu-York shahrining Manxetten tumaniga qarashli Grinvich-Villiage hududida sodir bo'lgan. Ushbu hodisa shahar tarixidagi eng yirik sanoat falokati bo'lib, AQSh tarixidagi eng halokatli sanoat baxtsiz hodisalaridan biri hisoblanadi. Yong'in oqibatida 146 nafar tikuvchilik sanoati ishchisi — 123 nafar ayol va qizlar hamda 23 nafar erkak — halok bo'lgan. Qurbonlar yong'in, tutundan zaharlanish yoki binodan yiqilish va sakrash oqibatida vafot etgan. Halok bo'lganlarning aksariyati 14–23 yosh oraliqidagi yaqinda kelgan italiyalik va yahudiy muhojirlar edi. Fabrika 1901-yilda qurilgan Ash (keyinchalik Braun) binosining 8-, 9- va 10-qavatlarida joylashgan bo'lib, mazkur bino hozirgi kunda ham saqlanib qolgan va Nyu-York universiteti (NYU) hududida, Vashington-Skver bog'i yaqinidagi Vashington-Pleýs ko'chasida joylashgan. Bino AQSh Milliy tarixiy yodgorligi hamda Nyu-York shahri tarixiy obyekti maqomiga ega. Yong'in vaqtida zinapoyalar va chiqish eshiklari qulflangan bo'lib, bu holat o'sha davrda ishchilarning ruxsatsiz tanaffusga chiqishini va o'g'irlikni oldini olish maqsadida keng qo'llanilgan amaliyot edi. Shu sababli ko'plab ishchilar yonayotgan binodan chiqib keta olmagan va yuqori qavatlardagi derazalardan sakrashga majbur bo'lgan. Binoda avtomatik yong'inga qarshi sug'orish (sprinkler) tizimi mavjud emas edi. Ushbu fojia natijasida fabrikalarda xavfsizlik standartlarini kuchaytirishga qaratilgan qonunlar qabul qilindi hamda mehnat sharoitlarini yaxshilash uchun kurash olib borgan Xalqaro Ayollar Tikuvchilik Ishchilari Uyushmasining (ILGWU) rivojlanishiga turtki bo'ldi. Triangle Waist Company fabrikasi Grinvich-Villiage hududida joylashgan 10 qavatli Ash binosining 8-, 9- va 10-qavatlarini egallagan. Fabrika Max Blank va Isaak Harris mulkida bo'lib, ayollar uchun "shirtwaist" deb ataluvchi bluzkalar ishlab chiqarishga ixtisoslashgan edi. Odatda fabrikada 500 ga yaqin ishchi mehnat qilgan bo'lib, ularning aksariyati yosh italiyalik va yahudiy muhojir ayollar va qizlar edi. Ishchilar hafta davomida kuniga 9 soat, shanba kuni esa 7 soat ishlagan, haftasiga jami 52 soat mehnat evaziga 7–12 AQSh dollari miqdorida ish haqi olgan. Bu 2024-yil qiymatida haftasiga taxminan 236–405 dollar yoki soatiga 4,92–8,44 dollarni tashkil etadi. Korxona egalari ayol muhojirlarni erkaklarga nisbatan kamroq maosh evaziga ishlashga va kasaba uyushmalariga kamroq qo'shilishga moyil bo'lgani sababli afzal ko'rganlar. Ko'plab ishchilar kambag'al, yosh, kam ma'lumotli bo'lib, ingliz tilini yetarli darajada bilmagan. Yong'inning kelib chiqishi. 1911-yil 25-mart kuni soat taxminan 16:40 da, ish kuni yakunlanayotgan paytda, 8-qavatning shimoli-sharqiy burchagida joylashgan kesish stoli ostidagi chiqindilar qutisida yong'in boshlandi. Soat 16:45 da Vashington-Pleýs ko'chasidan o'tayotgan shaxs binodan chiqayotgan tutunni ko'rib, birinchi yong'in signalini berdi. O'sha paytda fabrika egalari binoda bo'lib, hatto o'z farzandlarini ham fabrikaga taklif qilgan edilar. Yong'in xizmati xulosasiga ko'ra, yong'inning ehtimoliy sababi — o'chirilmagan gugurt yoki sigaret qoldig'ining ikki oy

davomida to'plangan mato qirqimlari saqlanayotgan qutiga tashlanishi bo'lgan. Yog'och qutida bir necha ming dona bluzka tikish jarayonidan qolgan yuzlab kilogramm mato bo'laklari mavjud bo'lib, ularning ustida osilib turgan matolar bilan birgalikda yong'inning tez tarqalishiga sabab bo'lgan. Ushbu hududda faqat metall bezaklar yonuvchan bo'lmagan yagona element hisoblangan. Fabrikada chekish taqiqlangan bo'lishiga qaramay, kesuvchilar yashirincha sigaret chekkanliklari ma'lum bo'lgan. Ular aniqlanmaslik uchun tutunni kiyimlarining yoqa qismidan chiqarishga harakat qilganlar. The New York Times gazetasida chop etilgan maqolada yong'inning tikuv mashinalarini harakatga keltiruvchi dvigatellar sababli yuzaga kelgan bo'lishi mumkinligi taxmin qilingan. Koalitsiya Nyu-York shahrida faoliyat yurituvchi kinorejissyor Rut Sergel tomonidan yaratilgan Chalk (Bo'r) nomli jamoat san'ati loyihasi asosida shakllangan. 2004-yildan boshlab har yili yong'in sodir bo'lgan sana munosabati bilan Sergel va ko'ngilli rassomlar shaharning turli hududlarida qurbonlarning sobiq yashash joylari oldida ularning ismlari, yoshi va o'lim sabablari yozilgan bo'r yozuvlarini qoldirib, ularni gullar, qabr toshlari yoki uchburchak shakllar bilan bezab keladilar. Yuz yillik xotira tadbirlari. Yuz yillik xotira marosimida minglab insonlar ishtirok etdi. Tadbir davomida rassom Enni Lanzillotto tomonidan ishlab chiqilgan va koalitsiya a'zolari tomonidan tayyorlangan "146 ta Shirtwaist-shar" havoga ko'tarildi. Ushbu sharlarning har birida yong'inda halok bo'lgan qurbonlarning ismlari yozilgan tasmalari mavjud edi. Ishtirokchilar nutqlarni tinglab, qurbonlar xotirasini yodga oldilar. 2009-yil iyul oyidan 100 yillik sanagacha bo'lgan davrda Koalitsiya qariyb 200 ta turli tadbirlarni tashkil etish markazi vazifasini bajardi. Ushbu tadbirlar qatoriga ilmiy konferensiyalar, filmlar, teatr sahnalari, san'at ko'rgazmalari, konsertlar, adabiy o'qishlar, xabardorlik kampaniyalari, piyoda ekskursiyalar va paradlar kirib, ular Nyu-York shahri hamda AQShning San-Fransisko, Los-Anjeles, Chikago, Minneapolis, Boston va Vashington kabi shaharlarida o'tkazildi. Yuz yillik xotira marosimi yong'in sodir bo'lgan bino oldida o'tkazildi va undan avval Grinvich-Villij bo'ylab minglab insonlar ishtirokida yurish tashkil etildi. Ayrim ishtirokchilar yong'inda halok bo'lganlar xotirasiga bag'ishlab ayollar bluzkalari — shirtwaistlarni maxsus ustunlarga ilib ko'targanlar. Marosimda AQSh Mehnat vaziri Xilda L. Solis, AQSh senatori Charlz Shumer, Nyu-York shahri meri Maykl R. Blumberg, aktyor Denni Glover hamda yong'inda halok bo'lgan yosh ayollardan biri Rouzi Vaynerning jiyan Syuzanna Pred Bass nutq so'zladilar. Tadbirda so'zga chiqqanlarning aksariyati ishchilar huquqlarini kuchaytirish va uyushgan mehnat harakatlarini qo'llab-quvvatlash zarurligini ta'kidladilar.

Xulosa 1. Mehnat xavfsizligi va inson omili dolzarbligi: Bangladesh va Triangle Shirtwaist fabrikalaridagi yong'inlar shuni ko'rsatadiki, yong'in va favqulodda vaziyatlar ko'pincha ishchilar va rahbariyatning xavfsizlik qoidalariga rioya qilmasligi natijasida yuz beradi. Qulflangan zinapoyalar, yetarli chiqish yo'llarining mavjud emasligi, xavfsizlik signalizatsiyasining yo'qligi va texnik

jihozlarning eskirishi qurbonlar sonini sezilarli darajada oshirgan. 2. Xorijiy tajriba – tartib-intizom yetarli emas. Bangladesh tajribasi, shuningdek AQShdagi Triangle yong‘ini, xodimlarni o‘qitish, xavfsizlik inspeksiyalari va xalqaro standartlarga rioya qilishning naqadar muhimligini ko‘rsatadi. Yong‘inlardan keyin joriy etilgan inspeksiya tizimlari va xalqaro kompaniyalar bilan hamkorlik mehnat sharoitlarini yaxshilashga yordam bergan. 3. Ijtimoiy va tarixiy ahamiyat. Bunday baxtsiz hodisalar ishchi huquqlarini himoya qilish, kasaba uyushmalarining rivojlanishi va milliy qonunchilikni kuchaytirish uchun katalizator vazifasini o‘taydi. Triangle yong‘ini tarixiy xotira va yillik tadbirlar orqali xodimlar huquqlariga e‘tibor qaratishni rag‘batlantiradi.

Amaliy tavsiyalar 1. Xavfsizlik standartlarini joriy qilish va nazorat: Ish joyida barcha chiqish yo‘llari va zinapoyalar har doim ochiq va ishlashga tayyor bo‘lishi kerak. Avtomatik yong‘in signalizatsiyasi, sprinkler tizimi va boshqa zamonaviy xavfsizlik texnologiyalari majburiy bo‘lsin. Binoda ishchi soniga mos keladigan minimal uchta chiqish yo‘li bo‘lishi shart. 2. Xodimlarni muntazam o‘qitish: Yong‘in va favqulodda vaziyatlarda evakuatsiya tartibi bo‘yicha har yili kamida ikki marotaba mashg‘ulot o‘tkazilsin. Xodimlar xavfsizlik texnikasi va jihozlarni to‘g‘ri ishlatish bo‘yicha bilimga ega bo‘lishlari shart. 3. Xalqaro tajribadan foydalanish Bangladesh misolida bo‘lgani kabi, xalqaro kompaniyalar bilan hamkorlik orqali fabrika inspeksiyalari va texnik yangilanishlar amalga oshirilishi mumkin. Mahalliy korxonalar xalqaro standartlar bo‘yicha sertifikat olishga harakat qilishi kerak. 4. Ijtimoiy monitoring va ishchi huquqlarini himoya qilish. Ishchilar kasaba uyushmalari va xavfsizlik komissiyalari orqali o‘z huquqlarini himoya qilishlari kafolatlanishi lozim. Rahbariyat tomonidan ishchilarning xavfsizligini nazorat qilish va qoidalarni buzgan hollarda qat‘iy chora ko‘rilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

🌐 https://en.wikipedia.org/wiki/2012_Dhaka_garment_factory_fire — Tikuvchilik fabrikasida yong‘in va u kabi hodisalar misollari, xavfsizlik choralari muhimligi haqida ma‘lumotlar

🌐 <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/what-causes-bangladeshs-major-industrial-accidents-2024-03-01/> — Sanoat korxonalaridagi yirik baxtsiz hodisalar sabablari va xavfsizlik standartlari masalalari tahlili

🌐 <https://inlibrary.uz/index.php/iqro/article/view/131777> — Sanoat korxonalarida baxtsiz hodisalar tahlili va oldini olish choralari haqida ilmiy maqola

🌐 https://en.wikipedia.org/wiki/Triangle_Shirtwaist_Factory_fire — Tarixiy misol sifatida xodimlar xavfsizligi bo‘yicha yong‘in hodisasi tahlili